

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

تقدیم بہ
پدر بزرگوارم و مادر گرامیم

تکافل کاربردی و بیمه مدرن

قوانین و اصول کاربردی

تألیف: مهد معصوم بالله

مترجم: سید محسن روحانی

فهرست مطالب

سخن ناشر	۱۷
پیشگفتار	۱۹
سیاسگزاری	۲۱
درباره نویسنده	۲۳
واژه نامه	۲۵
جدول نظام نامه ها	۳۵
جدول قوانین	۴۱
مقدمه	۴۵
پی نوشت ها	۴۸
فصل ۱. خاستگاه ها و چگونگی پیدایش تکافل و بیمه	۴۹
۱-۱. خاستگاه و چگونگی پیدایش تکافل	۴۹
۱-۲. اصل العاقله به عنوان سنتی قبیله ای	۴۹
۱-۲-۱. شیوه پیامبر اسلام (ﷺ)	۵۰
۱-۲-۲. شیوه اصحاب پیامبر اسلام (ﷺ)	۵۲
۱-۲-۳. توسعه طی قرن چهاردهم تا هفدهم میلادی	۵۲

۶ □ تکافل کاربردی و بیمه مدرن

۱-۲-۴. توسعه در قرن نوزدهم ۵۳

۱-۲-۵. توسعه در قرن بیستم ۵۳

۱-۳. خاستگاه و پیدایش بیمه ۵۶

۱-۴. چارچوب مفهومی ۶۰

۱-۴-۱. چارچوب مفهومی تکافل ۶۰

۱-۴-۲. چارچوب مفهومی بیمه ۶۲

۱-۵. الگوهای جهانی تکافل ۶۲

۱-۶. نتیجه گیری ۷۱

۱-۷. جدول تطبیقی ۷۱

بی‌نوشت‌ها ۷۲

فصل ۲. تکافل و بیمه: ایده‌ی اصلی و اصول کلی ۷۹

مقدمه ۷۹

۲-۱. ماهیت قراردادهای تکافل و بیمه ۸۰

۲-۱-۱. ماهیت قراردادهای تکافل ۸۰

۲-۱-۲. ماهیت قراردادهای بیمه ۸۲

۲-۲. حوزه عمل قراردادهای تکافل و بیمه ۸۴

۲-۲-۱. حوزه عمل قراردادهای تکافل ۸۴

اول. سن ۸۵

دوم. عدم صلاحیت عقلانی یا عدم تندرستی ۸۶

۲-۲-۲. حوزه عمل قراردادهای بیمه ۸۷

۲-۳. دیدگاه منطقی ۸۸

۲-۳-۱. دیدگاه منطقی تکافل ۸۸

۲-۳-۲. دیدگاه منطقی بیمه ۹۳

۲-۴. ویژگی‌های قراردادهای تکافل و بیمه ۹۳

فهرست مطالب □ ۷

۹۳	۱-۴-۲. ویژگی های تکافل.....
۹۴	اول. صداقت.....
۹۵	دوم. اصول مطلقه شریعت.....
۹۶	سوم. ویژگی های اخلاقی.....
۹۶	۲-۴-۲. عناصر قرارداد بیمه.....
۹۷	۳-۴-۲. ویژگی های بیمه.....
۹۸	۵-۲. منابع قانونی موثر بر تکافل.....
۹۸	۱-۵-۲. منابع کلی.....
۹۹	اول. قرآن کریم.....
۹۹	دوم. سنت.....
۱۰۱	سوم. سیره صحابه.....
۱۰۱	چهارم. اجتهاد و اجماع دانشمندان مسلمان.....
۱۰۳	۲-۵-۲. منابع قیاسی.....
۱۰۳	اول. المصالح المرسله.....
۱۰۴	دوم. عرف.....
۱۰۴	سوم. فقه.....
۱۰۵	چهارم. آثار مرتبط دانشمندان مسلمان.....
۱۰۵	پنجم. آراء مجلس.....
۱۰۶	ششم. قوانین هیئت نظارت بر امور شریعت.....
۱۰۶	هفتم. رویه های قضایی.....
۱۰۷	هشتم. تصمیمات مشترک دانشمندان مسلمان.....
۱۰۷	۳-۵-۲. منابع خاص.....
۱۰۷	یک. اصول قرارداد.....
۱۰۸	دو. اصول تعهد.....
۱۰۹	سه. اصل نهایت حسن نیت.....

۸ □ تکافل کاربردی و بیمه مدرن

- چهار. اصول میراث و وصیت ۱۰۹.
- پنج. اصول وکالت (نمایندگی) ۱۱۰.
- شش. اصول ضمان (تضمین) ۱۱۰.
- هفت. اصول مضاربه و مشارکت ۱۱۱.
- هشت. اصول حقوق و تعهدات ۱۱۱.
- نه. اصول حقوق بشر ۱۱۲.
- ده. اصول همکاری دو جانبه ۱۱۳.
- ۲-۶. منابع قانونی موثر بر بیمه ۱۱۳.
- ۲-۶-۱. قوانین مصوب ۱۱۴.
- ۲-۶-۲. اصول قرارداد ۱۱۴.
- ۲-۶-۳. اصول تعهد^{۱۵۵} ۱۱۴.
- ۲-۶-۴. اصل عمل به روال همیشگی ۱۱۵.
- ۲-۶-۵. سنت‌ها/عرف‌ها ۱۱۵.
- ۲-۷. نتیجه ۱۱۶.
- ۲-۸. جدول تطبیقی ۱۱۷.
- پی‌نوشت‌ها ۱۱۸.
- فصل ۳. دیدگاه‌های موافق و مخالف درباره ی تکافل و بیمه ۱۲۷**
- مقدمه ۱۲۷.
- ۳-۱. اختلاف نظرهای موجود درباره ی تکافل ۱۲۸.
- ۳-۱-۱. اختلاف نظر علما ۱۲۸.
- ۳-۲. برداشت‌های نادرست ۱۲۹.
- ۳-۳. رد برداشت‌های نادرست ۱۳۲.
- ۳-۴. توجیه بیشتر ۱۳۷.
- ۳-۵. ارزیابی دیدگاه منفی موجود نسبت به بیمه ۱۴۲.

۱۴۳.....	۳-۶. نتیجه گیری.....
۱۴۴.....	پی نوشت ها.....
۱۴۹.....	فصل ۴. عوامل خارجی تاثیرگذار بر قراردادهای تکافل و بیمه.....
۱۴۹.....	مقدمه.....
۱۵۰.....	۴-۱. موضوع بیمه نامه.....
۱۵۰.....	۴-۱-۱. رویه ی تکافل.....
۱۵۳.....	۴-۲. موضوع بیمه تحت خطر.....
۱۵۳.....	۴-۲-۱. تعالیم بیمه.....
۱۵۵.....	۴-۳. مدیریت خطر.....
۱۵۵.....	۴-۳-۱. تعالیم تکافل.....
۱۵۹.....	یک. خطر ذهنی.....
۱۵۹.....	دو. خطر واقعی.....
۱۵۹.....	سه. خطر محض و تعریف شده.....
۱۵۹.....	چهار. خطر حدسی.....
۱۶۰.....	پنج. خطر وقایع خاص.....
۱۶۰.....	شش. خطرات عمدی.....
۱۶۱.....	هفت. خطر موضوعات غیرقانونی.....
۱۶۱.....	هشت. خطر مسائل پذیرفته نشده.....
۱۶۱.....	نه. خطر مسائل ناشناخته.....
۱۶۲.....	۴-۳-۲. تعالیم بیمه.....
۱۶۲.....	یک. خطر ذهنی.....
۱۶۲.....	دو. خطر واقعی.....
۱۶۳.....	سه. خطر محض.....
۱۶۳.....	چهار. خطر حدسی.....

- ۱۶۴..... ۴-۴. ظرفیت قانونی طرفین قرار داد بیمه و تکافل
- ۱۶۴..... ۴-۵. تعالیم بیمه‌ی تکافل
- ۱۶۴..... ۴-۵-۱. عامل تکافل
- ۱۶۸..... ۴-۵-۲. بیمه شده
- ۱۶۹..... اول. عامل سن
- ۱۷۲..... دوم. عدم سلامت جسمی
- ۱۷۳..... سوم. ورشکستگی (افلاس)
- ۱۷۳..... چهارم. اسیر
- ۱۷۳..... پنجم. فرد غیرمجاز
- ۱۷۴..... ۴-۶. فعالیت‌های تحت بیمه
- ۱۷۴..... ۴-۶-۱. بیمه گر
- ۱۷۵..... ۴-۶-۲. بیمه شده
- ۱۷۵..... یک. فاکتور سن
- ۱۷۸..... ۴-۷. تکافل و واسطه‌گری بیمه
- ۱۷۸..... ۴-۷-۱. صنعت تکافل
- ۱۷۹..... اول. واسطه (وکیل)
- ۱۸۰..... دوم. کارگزار
- ۱۸۱..... ۴-۷-۲. واسطه‌ی بیمه
- ۱۸۱..... اول. واسطه
- ۱۸۲..... دوم. کارگزار بیمه
- ۱۸۴..... یک. تامین بیمه نامه
- ۱۸۵..... دو. تکمیل فرم درخواست
- ۱۸۵..... سه. یافتن بهترین معامله برای مشتری
- ۱۸۵..... چهار. ارائه‌ی پوشش موقت
- ۱۸۵..... پنج. مدیریت حق بیمه

شش. فاش سازی حقایق و مسائل.....	۱۸۶.
۴-۸. ذی نفع.....	۱۸۶.
۴-۸-۱. تاثیرات نقش ذی نفع.....	۱۸۶.
۴-۸-۲. تاثیر انتصاب نماینده در بیمه.....	۱۹۱.
۴-۹. ذینفع.....	۱۹۵.
۴-۹-۱. ذینفع در فعالیتهای تکافل.....	۱۹۵.
۴-۹-۲. ذی نفع در فعالیتهای بیمه.....	۲۰۱.
۴-۱۰. توافق و رضایت دوجانبه‌ی آزاد.....	۲۰۲.
۴-۱۰-۱. فعالیتهای تکافل.....	۲۰۲.
۴-۱۰-۲. فعالیتهای بیمه.....	۲۰۷.
۴-۱۱. نتیجه‌گیری.....	۲۰۸.
۴-۱۲. جدول تطبیقی.....	۲۰۹.
پی‌نوشت‌ها.....	۲۱۰.

فصل ۵. عوامل ضروری مؤثر بر قراردادهای بیمه و تکافل.....	۲۲۵
مقدمه.....	۲۲۵.
۵-۱. سود بیمه.....	۲۲۶.
۵-۱-۱. تحت تکافل.....	۲۲۶.
۵-۱-۲. توجیه قراردادهای بیمه در تعالیم تکافل.....	۲۲۷.
یک. مال/جان بیمه شده.....	۲۲۷.
دو. موقوف علیه (متولی خیریه).....	۲۲۸.
سه. مدیون اصلی.....	۲۲۹.
چهار. جسد بیمه شده.....	۲۳۳.
پنج. مورث.....	۲۳۳.
شش. ورثه.....	۲۳۵.

- ۳-۱-۵. موانع سود بیمه‌ی تکافل ۲۳۷
- اول. مرگ ۲۳۷
- دوم. مرگ هنگام تولد یا پیش از آن ۲۴۴
- سوم. قاتل ۲۴۶
- چهارم. مرتد ۲۴۸
- پنجم. نماینده (متولی) ۲۴۹
- ششم. ناقض حسن نیت ۲۴۹
- هفتم. فرزند نامشروع ۲۵۱
- ۲-۵. سود بیمه ۲۵۵
- ۱-۲-۵. تحت بیمه ۲۵۵
- اول. افراد تعیین شده بر مبنای دوفاکتو (بالفعل) ۲۵۶
- دوم. افراد تعیین شده بر مبنای انتصاب (قانونی) ۲۵۷
- ۲-۲-۵. نهایت حسن نیت ۲۵۹
- اول. فعالیت‌های تکافل ۲۵۹
- دوم. شیوه‌های عدم فاش حقایق ۲۶۴
- الف. تدلیس ۲۶۴
- ب. کلاهبرداری ۲۶۵
- ج. کتمان ۲۶۷
- ۳-۲-۵. محدودیت در افشاء حقایق ۲۷۰
- اول. خطرات اخلاقی ۲۷۱
- الف. ویژگی‌ها و نگرش‌های کنونی ۲۷۳
- ب. شرایط مالی کنونی ۲۷۴
- دوم. خطرات فیزیکی ۲۷۴
- الف. پیشینه‌ی تکافل ۲۷۶
- ب. موقعیت فعلی موضوع قرارداد ۲۷۷

۲۷۸.....	ج. پیشینه‌ی پزشکی
۲۷۹.....	د. حقایق دیگری که در بیمه نامه اهمیت دارند
۲۸۰.....	و. حقایقی که در بیمه نامه اهمیت ندارند
۲۸۰.....	۴-۲-۵. مدت افشاء
۲۸۳.....	۵-۲-۵. عواقب نقض نهایت حسن نیت در تکافل
۲۸۴.....	۶-۲-۵. نهایت حسن نیت
۲۸۴.....	اول. فعالیت‌های بیمه
۲۸۸.....	دوم. خطرات اخلاقی
۲۸۸.....	یک. محکومیت جنایی، تخلفات یا اتهامات کیفری
۲۸۸.....	دو. ملیت و ریشه‌ی ملی
۲۸۹.....	سه. تاریخچه‌ی بیمه
۲۹۰.....	چهار. موقعیت مالی
۲۹۰.....	پنج. ضررها و تقاضاهای پیشین
۲۹۰.....	شش. سابقه نقض تعهد نهایت حسن نیت
۲۹۱.....	هفت. وجود قراردادهای دیگری با همان موضوع
۲۹۱.....	دوم. خطر فیزیکی
۲۹۲.....	یک. محل سکونت
۲۹۲.....	دو. شغل و سرگرمی‌ها
۲۹۲.....	سه. عادات متعادل
۲۹۲.....	چهار. پیشینه‌ی پزشکی
۲۹۳.....	پنج. هدف استفاده از موضوع مربوطه
۲۹۳.....	شش. نوع، ماهیت و شرایط دارایی
۲۹۳.....	۳-۵. سایر حقایقی که مهم تلقی می‌شوند
۲۹۴.....	۱-۳-۵. حقایقی که نباید فاش شوند
۲۹۵.....	۲-۳-۵. مدت زمان افشاء

۲۹۷.....	۵-۴. عواقب نقض حسن نیت
۲۹۷.....	۵-۵. نتیجه گیری.....
۲۹۸.....	۵-۶. جدول تطبیقی.....
۲۹۹.....	پی نوشت ها
۳۱۳.....	فصل ۶. عوامل قراردادی موثر بر بیمه و تکافل
۳۱۳.....	مقدمه
۳۱۴.....	۶-۱. تشریفات
۳۱۴.....	۶-۱-۱. فعالیت های تکافل
۳۱۵.....	اول. تقاضا (ایجاب)
۳۱۸.....	دوم. پذیرش (قبول)
۳۱۹.....	سوم. صدور بیمه نامه ی موقت
۳۲۱.....	۶-۱-۲. فعالیت های بیمه
۳۲۱.....	اول. درخواست
۳۲۲.....	دوم. پذیرش (قبول)
۳۲۳.....	سوم. صدور بیمه نامه ی موقت
۳۲۴.....	۶-۲. ضمانت اجرای قرارداد
۳۲۵.....	۶-۲-۱. فعالیت های تکافل
۳۲۵.....	اول. سهمیه
۳۳۶.....	دوم. غرامت
۳۴۱.....	سوم. موارد عدم ادعای خسارت
۳۴۳.....	۶-۲-۲. قراردادهای بیمه
۳۴۳.....	اول. حق بیمه
۳۴۵.....	دوم. غرامت
۳۴۷.....	سوم. موارد عدم ادعای خسارت (NCB)

۳۴۷.....	۶-۳. میزان خسارت
۳۴۷.....	۶-۳-۱. فعالیت‌های تکافل
۳۴۹.....	۶-۳-۲. فعالیت‌های بیمه
۳۵۳.....	۶-۴. نتیجه‌گیری
۳۵۵.....	۶-۵. جدول تطبیقی
۳۵۶.....	پی‌نوشت‌ها

فصل ۷. سازوکارهای عملی تکافل ۳۶۵

۳۶۵.....	مقدمه
۳۶۶.....	۷-۱. بررسی صنعت تکافل در مالزی
۳۶۷.....	۷-۱-۱. اصول تکافل
۳۶۸.....	۷-۱-۲. فعالیت‌های تکافل
۳۷۰.....	۷-۱-۳. دیدگاه‌های احتمالی در خصوص اصول نظری و عملی تکافل
۳۷۱.....	۷-۱-۴. اصول تکافل
۳۷۳.....	۷-۱-۵. فعالیت‌های تکافل
۳۷۵.....	۷-۲. توصیه‌ها
۳۷۶.....	۷-۲-۱. توصیه‌هایی در خصوص اصول تکافل
۳۷۸.....	۷-۲-۲. توصیه‌هایی در خصوص فعالیت‌های تکافل
۳۸۱.....	۷-۳. نتیجه‌گیری
۳۸۳.....	پی‌نوشت‌ها

فصل ۸. دیدگاه‌های نهایی ۳۸۷

۳۸۷.....	مقدمه
۳۸۸.....	۸-۱. خلاصه اصول نظری و عملی تکافل
۳۹۰.....	۸-۲. خلاصه اصول نظری و عملی بیمه

- ۳۹۲..... ۸-۳. خلاصه تفاوت‌ها
- ۳۹۵..... ۸-۴. جدول تفاوت‌ها
- ۳۹۷..... ۸-۵. دیدگاه‌های تحلیلی
- ۳۹۷..... ۸-۵-۱. دیدگاه‌های کلی درباره شیوه‌های تکافل
- ۴۰۱..... ۸-۵-۲. دیدگاه‌های کلی درباره شیوه‌های بیمه
- ۴۰۵..... ۸-۶. پیشنهادات و توصیه‌های انجام پذیر
- ۴۰۵..... ۸-۶-۱. توصیه‌هایی برای گسترش کاربرد تکافل در حقیقت اقتصادی عصر حاضر
- ۴۱۰..... ۸-۶-۲. توصیه‌هایی برای گسترش توسعه کاربرد بیمه در حقیقت اقتصادی عصر حاضر
- ۴۱۴..... ۸-۷. پیشنهاد نهایی
- ۴۱۵..... پی‌نوشت‌ها

تربیت اسلامی، مرجعیت علمی

«کاری کنید که دانشگاه امام صادق علیه السلام ... مرجع تحقیقات مراکز علمی و دانشگاه‌های دنیا بشود» مقام معظم رهبری^۱

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته است، تربیت نیروی انسانی‌ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در عرصه نظر و عمل به انجام رساند. از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد زیرا که علم بدون تزکیه پیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل‌ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می‌سازد.

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهرمندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون

۱. از بیانات مقام معظم رهبری در ملاقات اساتید و دانشجویان دانشگاه امام صادق (ع) مورخ ۲۹/۱۰/۱۳۸۴

توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که «ربع قرن» تجربه شده و هم اکنون ثمرات نیکوی این شجره طیبه در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیانگذاران این نهاد است که امید می‌رود بتوانند به توسعه و تقویت آنها در پرتو عنایات حضرت حق تعالی، اهتمام ورزد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آنها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند، درک کاستی‌ها و اصلاح آنها زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق را نیز فراهم خواهد کرد.

در این راستا، اثر حاضر از مجموعه مطالعاتی «مالی اسلامی» تقدیم جامعه علمی کشور می‌شود. لازم به ذکر است که سیاست «موضوع محور نمودن» پژوهش‌های دانشگاه طی سه سال گذشته آثار و نتایج مبارکی در پی داشته که از آن جمله می‌توان به غنای موضوعی پژوهش‌های دانشگاه اشاره داشت. در قالب این سیاست، موضوعات با اولویت نخست شناسایی و از منظرهای مختلف علمی به بحث گذارده می‌شوند که «مالی اسلامی» به دلیل کمبود متون تخصصی، نیاز فزاینده جامعه علمی و بویژه عملیاتی کشور، از جمله آنها می‌باشد.

ناشر بسیار خرسند است که اثری که از این مجموعه را در دستور نشر دارد و امیدوار است که بسته مطالعاتی ارائه شده که از حیث تعداد و محتوا در سطح کشور بی‌نظیر است، به همت سایر پژوهشگران تقویت شده و رشد مطالعات مالی اسلامی را در آینده نزدیک شاهد باشیم.

معاونت پژوهشی

پیشگفتار

جهان پیشرفته تجارت و سرمایه‌گذاری امروز، شاهد ایجاد زیرساختی قابل قبول برای فعالیت‌های مربوط به تکافل (بیمه اسلامی) براساس اصول شریعت و به موازات فعالیت‌های بیمه‌ای بر محور اصول مدرن بوده است. به رغم پیشرفت سریع اقتصاد اسلامی، تلاش برای ایجاد قوانین بیمه اسلامی همچنان در حاشیه مانده است. بدون ایجاد و گسترش چارچوبی نظام دهنده، توسعه صرف فعالیت‌های تکافلی براساس اصول شریعت ممکن است منجر به مشکلات بسیاری شود. بنابراین، در آخرین ویراست کتاب حاضر تلاش شده است تا از طریق بررسی تطبیقی راه حل قانونی و شریعت محوری ارائه گردد که همزمان دربرگیرنده تکافل و فعالیت‌های بیمه‌ای مدرن نیز باشد.

کتاب حاضر دارای هشت فصل است. در فصل اول به شیوه‌ای تطبیقی و با مقایسه اصول قوانین عرفی و تفکر قانونی اسلامی به بررسی خاستگاه و چگونگی گسترش مفهوم تکافل و بیمه خواهیم پرداخت. به نظر می‌رسد که براساس قوانین عرفی هیچ مباحثه‌ای در خصوص اعتبار فعالیت‌های بیمه‌ای وجود ندارد، اما با پیاده کردن قوانین اسلامی، اعتبار فعالیت‌های تکافلی از لحاظ مفهومی و بنیادی مورد سوال قرار گرفته است. در این فصل پس از روشن ساختن خاستگاه و چگونگی گسترش (مفهوم) تکافل و بیمه، با دیدگاهی تحلیلی-تطبیقی به بیان توجیه شریعت در این خصوص خواهیم پرداخت. در فصل دوم اندیشه اصلی و اصول کلی تکافل و بیمه براساس دیدگاهی تطبیقی، و با

مقایسه اصول قوانین عرفی و تفکر شریعت محور، مورد بررسی قرار می‌گیرد. منابع قانونی تأثیرگذار بر تکافل و بیمه نیز از موضوعات مورد بحث این فصل است. در فصل سوم ابتدا به مساله/اختلاف (اختلاف آراء دانشمندان مسلمان درباره اعتبار بیمه) می‌پردازیم، سپس با دلایل مستدل به بیان توجیه منطقی تکافل و امکان پذیرش آن در محیط تجاری اسلامی فعلی، به عنوان جایگزینی برای شیوه اتخاذ شده فعلی پرداخته‌ایم؛ چرا که شیوه‌ی اخیر بر محور نظام عرفی حرکت می‌کند. سپس در فصل چهارم به بیان تحلیلی تطبیقی از عوامل خارجی مؤثر بر اصول و سیاست‌های تکافل و بیمه می‌پردازیم. نقش و کارکرد واسطه‌های بیمه‌ای و تأثیر انتصاب و جایگاه بهره‌وران نیز از موضوعات مورد بحث این فصل است. در فصل پنجم به ارائه بررسی تطبیقی عناصر ضروری (سود قابل تضمین و ایمان والا) تکافل و بیمه و نیز الگویی مطابق با شریعت و قابل کاربرد در حقیقت دنیای امروز می‌پردازیم. در فصل ششم به بیان نظریه‌ای کاربردی در مورد اسلوب مندی‌های مؤثر بر تکافل و بیمه و نیز بررسی موضوعاتی نظیر پیشنهاد و پذیرش، صدور بیمه نامه موقت، پرداخت حق بیمه، و سود بدون ادعا می‌پردازیم. در فصل هفتم به بررسی کارکرد عملی تکافل در دنیای امروز می‌پردازیم. در فصل هشتم با ارائه توصیه‌هایی آینده‌نگرانه به بیان خلاصه‌ای از اصول و مباحث مطرح شده در کتاب حاضر پرداخته‌ایم، باشد که در آینده شاهد گسترش حضور صنعت تکافل در عرصه بین‌المللی باشیم.

مهد معصوم بالله

ICCI، جده

۱۵ جمادی الآخر ۱۴۲۸

(۳۰ ژوئن ۲۰۰۷)

سپاسگزاری

تشویق و همکاری اشخاص بسیاری در تسهیل فرآیند آماده سازی کتاب حاضر موثر بود، و من در اینجا امتنان خود را از کمک‌های انکارناپذیر آنها ابراز می‌دارم. سپاسمند دانشگاه بین‌المللی اسلامی مالزی هستم، چراکه نظام آموزشی پویا، راهنمایی، روش‌های آموزش و حمایت مالی سخاوتمندانه این دانشگاه موجب شد که بتوانم به آرزوی صادقانه خود برای تکمیل این کتاب جامه عمل بپوشانم.

می‌خواهم تشکر صمیمانه خود را نسبت به دکتر عبدالحمید احمد ابو سلیمان، رئیس سابق دانشگاه بین‌المللی اسلامی مالزی ابراز دارم، چرا که راهنمایی‌های بی‌نظیر وی افراد بسیاری را قادر به برخورداری از دانش گسترده، موفقیت‌های علمی، و پویایی اندیشه در زمینه تفکر به جهان پیشرفته امروز در پرتو دانش الهی، ساخته است.

ابتدا و بیش از هر فرد دیگری سپاس خود را نسبت به پرفسور امریتوس تان سری داتوک احمد ابراهیم، پرفسور و دکتر احمد سبری سلیمان، و پرفسور وینسنت پاول اسمیت به دلیل راهنمایی‌های بسیار ارزشمند و نظارت دقیق ایشان، ابراز می‌دارم. و به واقع مدیون آنها هستم. صمیمانه‌ترین تشکرات خود را نسبت به مدرسه‌ها و اساتیدم ابراز می‌دارم، چرا که با راهنمایی پویا، انگیزه بخشی و آموزه‌های خویش امکان بهره‌مندی از دانش ارزشمندی را برای من فراهم ساختند. رحمت خداوند بر آنان باد. شادمانم که تشکر صمیمانه خود را نسبت به آقای احمد اعظم شریف (مدرس قانون، UKM) ابراز

می‌دارم، چرا که همکاری محبت آمیز وی در تکمیل موفقیت آمیز اثر حاضر را به نحوی انکار ناپذیر می‌ستایم.

از موسسات مختلفی که در این زمینه با من همکاری داشتند نیز سپاسگزارم. از میان این موسسات می‌توان کتابخانه IIUM، بنیاد اسلامی بریتانیا، دانشگاه کبانگسان مالزی، دانشگاه مالایا، بانک نگارای مالزی، Bhd تکافل سیاریکات مالزی، بانک اسلام، شرکت بیمه پرودنشال، و شرکت بیمه گریت ایسترن لایف را نام برد؛ همکاری این موسسات در پیشرفت و موفقیت تحقیق حاضر بسیار موثر بود. به علاوه، خود را مرهون دوستان و همکاری می‌دانم که به مدد انگیزه بخشی، صلاحدید و همکاری عملی آنها موفق به اتمام تحقیق مرتبط با کتاب حاضر شدم.

سرانجام، و نه کمتر از دیگران، تشکر خاص خود را نسبت به همسر، دکتر خمسیه، و فرزندان دوست داشتتیمان، احمد معز، احمد معز، احمد مانیف و اختارون نبا، که با ایمان، حمایت، تشویق، و صبر بی پایان خود به من امکان اتمام این تحقیق را دادند، ابراز می‌دارم.

مهد معصوم بالله

۳۰ ژوئن ۲۰۰۷

درباره نویسنده

دکتر مهد معصوم بالله، متولد ۱۹۶۸، متخصص امور مالی اسلامی کاربردی و دارای شهرت جهانی است. وی در حال حاضر دارای سمت رییس تعاونی تجارت و سرمایه گذاری جهانی کشورهای عضو OIC در اطاق صنعت و تجارت اسلامی (ICCI) در جده است. معصوم بالله، بنیان‌گذار مرکز بین المللی امور مالی اسلامی کاربردی، مؤلف وبگاه <http://www.applied-islamicfinance.com> و نیز بیش از ۲۵ کتاب و ۱۰۰ مقاله در حوزه‌های اصلی بانکداری، امور مالی، تجارت، بازرگانی و تجارت الکترونیک اسلامی و تطبیقی است.

معصوم بالله شخصیت حقوقی و مشاور مالی اسلامی در نقاط مختلف جهان و در مواردی شامل پیروی از شریعت، امور مالی اسلامی کاربردی، نوآوری در زمینه فرآورده‌های مالی اسلامی، تکافل، تکافل مجدد، بازار سرمایه اسلامی، اوراق قرضه، بازار پول اسلامی، معاملات مشارکتی و تجارت الکترونیکی اسلامی، است. وی همچنین رئیس کل، رئیس، مدیر، عضو هیئت مدیره، مشاور، دستیار استاد و عضو موسسات، ان‌جی اوها، و گروه‌های حرفه‌ای مختلف در سطح بین المللی، منطقه‌ای و بومی است.

آدرس الکترونیکی نویسنده: Masum2001@yahoo.com

واژه نامه

عهد: پیمان

عمل: کار، خدمت

عقد: قرارداد

عاقلة: اقوام پدری که خونبها را می پردازند. قانون عاقلة در عصر جاهلیت در میان قبایل عرب بدوی رایج بود: توافق ضمنی دو جانبه‌ای میان قبایل که براساس آن اگر عضوی از یک قبیله در مورد عضوی از قبیله دیگر مرتکب قتل غیرعمد می‌شد، اقوام پدری قاتل مسئولیت پرداخت متقابل مالی را، به عنوان خونبها و از سوی قاتل، به خانواده قربانی بر عهده می‌گرفتند. این قانون بعدها توسط پیامبر اسلام و در یکی از قضاوت‌های وی درباره زنی از قبیله هذیل به رسمیت شناخته شد. عاقلة قانونی مبنایی است که شیوه‌های بیمه اسلامی عصر حاضر بر پایه آن شکل گرفته است.

علم: دانش

عواد: وجه التزام، خسارت عدم انجام تعهد

علما: دانشمندان

عمر: سن و سال

عرف: روال، رسم، شیوه معمول

احکام: جمع حکم، به معنای قوانین، تبصره‌ها و مقررات

امانت: سپرده، هرچیز به امانت گذاشته شده

انصار: یاران؛ مردم مدینه که پیامبر اسلام (ﷺ) و همراهان وی را که از مکه و شهرهای دیگر به مدینه مهاجرت کرده بودند، با آغوش باز پذیرفتند.

اصل: منشا، خاستگاه

بدر: مکانی ساحلی واقع در ۱۵۳ کیلومتری جنوب مدینه. در سال دوم هجرت، اولین نبرد میان مسلمانان و کفار در آنجا در گرفت.

بیت المال: صندوق دولت

بالغ: فردی که به سن بلوغ رسیده است.

بنی: قبیله یا طایفه

باطل: فاقد ارزش قانونی، بی اعتبار. الغا شدگی

بیع: معامله، فروش

بینه: مدرک، دلیلی

دعوی: ادعا

ضاللت: انحراف، گمراهی

دلیل: قدرت اجرایی

ضمان: تعهد جبران ضرر، مسئولیت، ضمانت، تضمین

دوا: دارو

دین: بدهی، تعهد

ضرورت: لزوم

ذوی الارحام: رابطه وابستگی از طریق زن، واژه‌ی مورد استفاده در قانون ارث به معنای

گروه یا شخص خاصی که سهم الارث دارد.

ذوالفراید: شخص خاصی که سهم الارث وی در قرآن کریم مشخص شده است.

ذمه: مسئولیت، تعهد

ذمی: غیر مسلمانی که تحت حمایت حاکم مسلمان زندگی کند.

دین: مذهب

دینار: واحد پول اسلامی
درهم: واحد پول اسلامی
دیوان: بخش مالی جوامع مسلمان اولیه
دیه: خونیه‌ها، غرامت پولی در برابر کشتن انسان دیگر به ناحق.
فضل: مزاد، اضافه، باقیمانده
فضیه: اضافی
فلاح: موفقیت، پیروزی
فلس: پول رایج
فقیه: کارشناس قضایی/حقوقی
فقیر: نیازمند
فقر: بینوایی، ناداری
فرا: مورد قانونی فردی، متمایز شده از منابع اصلی
فراید: ارثیه
فرض: الزامی، اجباری
فاسد: بی اعتبار، بدون ارزش قانونی
فتوا: نظر کارشناس حقوقی، تصمیم حقوقی
فدیه: غرامت، خسارت
فقه: دانش شریعت، یعنی قانون اسلامی
فقها: کارشناسان قضایی
غیر مملوک: چیز بدون مالکی که هیچ مالکیتی در مورد آن ادعا نشده است، چیزی که متعلق به هیچ کس نیست.
غنی: ثروتمند
غنیمت: چیزهایی که به آسانی به دست آمده است.
گرام: خسارت، ضرر
غریم: ورشکسته

قرار: عدم قطعیت / بی ثباتی. بر اساس قوانین اسلامی معامله‌ای که عنصر قرار در آن وجود داشته باشد باطل است.

حبل الحبل: نوعی فروش غیرقطعی که پیش از اسلام و در زمان جاهلیت رواج داشت.

حدیث: سنت پیامبر اسلام (ﷺ)

حج: زیارت اجباری

حلال: مجاز، مشروع

حق: آنچه درست است.

حرام: غیر مشروع، غیر مجاز

حواله: سند انتقال، انتقال

هبه: هدیه

هجرت: مهاجرت

حسبه: نهاد بازرسی ویژه

حدود: جمع حد، به معنای مجازات تعیین شده برای بعضی از جرائم خاص در قانون الهی.

حجت: دلیل، شاهد

حکم: دستور، فرمان

هذیل: نام قبیله‌ای در زمان اعراب دیرین.

جایز: مجاز از نظر قانونی

جهنم: دوزخ

جنین: زهسان (جنین انسان از هفته هشتم تا زایمان)

جهاد: مبارزه در راه خدا.

جزیه: نوعی مالیات که پرداخت آن بر غیر مسلمانان ساکن در یک کشور مسلمان واجب است.

جمهور: اکثریت کارشناسان حقوقی

جنون: دیوانگی، عدم صلاحیت عقلانی (موقت یا دائم)

کفاره: خسارت، غرامت، توجیه

کافر: بی‌ایمان، بی‌دین

کاتب: منشی، دبیر

خیرات: بخشش، دهش

خمر: مشروب الکلی

خراج: مالیات سرزمین

خيار: گزینش، حق انتخاب، حق خرید یا فروش یا اجاره.

خطبه: سخنرانی مذهبی قبل از نماز جمعه، عید فطر و عید قربان.

کفالت: وثیقه، وجه الضمان، ضمانت

لنجه: کمیته، شورا

لازم: تعهد، ضروری، کاملاً اجباری

لعان: سوگند نهایی زن و شوهر هنگامی که شوهر همسرش را به خیانت متهم کرده و زن

آن را انکار می‌کند.

مقیل: جوامع بیمه‌ای متقابل دوران پیش از اسلام که با هدف جمع‌آوری سرمایه‌ای متقابل

به نام الکنزو، برای تضمین جبران خسارت یا آسیب تاسیس شده بود.

مذهب: مکتب حقوقی

محروم: مسکین

میسر: قمار کردن

مجنون: دیوانه، دارای عدم صلاحیت عقلی (موقت یا دائم)

مخلوق: آفریده

مکروه: نکوهیده، مردود

مال: ثروت، اموال، چیزها

مندوب: توصیه شده

مقاصد: هدف

مرض الموت: بیماری که ممکن است منجر به مرگ شود؛ زمین گیر

مرض: بیماری

مريض: بیمار

مصادر: منابع

مصالح المرسله: قانون منافع ملئ / همگانئ

مصلحت: كارورئ منافع، كه حفظ ائمان، حئات، اعقاب، اموال و ملئت لازمه آن است.

موت: مرگ

مئراث: ما ترك

ملك: دارنءكئ

مسكئن: مفلس، بئ چئز، بسئار تهئ دست

مثل: مشابه؛ جائكزئن؛ تبدئل پذئر، معاوضه پذئر

معامله: داد و سئد تجارئ

مباح: مجاز

مضره: آسئب، ضرر

مضاربه: شركت متقابل كه در آن حداقل دو گروه در معامله‌ائ شريك مئ شونء؛ ئك

گروه سرمائه را تائمن مئ كئد و گروه دئكر مهارت لازم در پئشبرد موفئقئ آمئز

تجارت را. هر دو گروه در منافع، ئا اءئانا ضرر حاصل شريك خواهئد بوء.

مضاربه نوعئ راهبرد مائئ است كه در تمام موسسات مائئ اسلامئ و در تمام

فعائلت‌هائ تجارئ دنئائ امروز به كار مئ‌رود و در تقابل با راهبرد مائئ ربا

(سوء) محور قرار مئ كئرء.

منفعت: سوء

مشاركت: انبازئ

مشقت: سءختئ

مشرك: دارائ آئئن چند خءائئ

نفقة: خرجئ، معاش

نفس: خود، زنءكئ

نجش: پئشنهاد قئمت بالاتر برائ چئزئ بدون قصد خرئء و با هءاف صرف فرئب دادن

خرئءار واقعئ. چئئن شءصئ ممكن است پئشاپئش با فروشئءه توافق كئء كه

برائ فرئب دادن خرئءار اصلئ، قبل از وئ قئمت بالاترئ را پئشنهاد كئء؛ در

چنین موردی هم فروشنده و هم خریدار ظاهری گناهکار هستند. فروشنده ممکن است به خریدار بگوید که قبلاً کالاها را به قیمت مشخصی، که در واقع از قیمت واقعی بالاتر است، خریداری کرده است. (صحیح البخاری، ترجمه انگلیسی، دکتر محمد محسن خان، جلد سوم، صفحه ۱۰)

نقد: پول، سکه

نص: متن، دلالت قطعی متن

نسب: خویشاوند، از تبار

نصیب: شانس

نسل: اعقاب

نکاح: ازدواج

نیت: قصد، منظور

نظام: نظم و ترتیب، انضباط

قبول: پذیرش

قضا: قضاوت، دادرسی، داوری

قدر: سرنوشت، قسمت

قانون: مقررات، اصول، قواعد

قرض الحسنه: وام بزرگمنشانه

قرض: وام

قریب: اخیر

قرن: صده

قاطع: مشخص، معلوم، بدون محتوای حدسی

قتل: آدمکشی

قول: گفتار، دیدگاه، سخن

قواعد الفقهیه: قواعد حقوقی

قذف: اتهام نادرست در مورد ارتباط نامشروع جنسی

قبله: جهتی که مسلمانان هنگام نماز بدان رو می‌کنند.

قیراد: توافق

قصاص: جزا دادن، خونخواهی کردن

قیاس: همسانی، فراسنجی؛ استدلال قانونی

قرآن: کتاب مقدس نازل شده بر آخرین پیامبر محمد (ﷺ)، از جانب خداوند و به واسطه جبرئیل، به عنوان مجموعه‌ای کامل برای همه انسان‌ها.

قریش: سرشناس‌ترین قبیله در میان قبایل عربستان قدیم، که حضرت محمد (ﷺ) در آن زاده شد.

رب المال: تامین‌کننده سرمایه در راهبرد مالی مشارکت در سود و ضرر (مضاربه)

رکعت: واحد نماز

رسول: پیامبر

ربا: تنزیل پول، که در شریعت اسلام حرام است. بنابراین ربا به معنای دریافت مازاد ناحق یا غیر خسارت در تبادل مبالغ در معامله تبادلی با ارزش افزوده است، که در صورت عدم پرداخت به موقع بر وزن، میزان یا مبلغ افزوده می‌شود. امروزه بیشتر معاملات تجاری براساس اقتصاد متداول بر محور عناصر ربا استوارند.

رزق: معیشت، وسیله امرارمعاش؛ حداقل لازم برای ادامه حیات

رشد: سن اختیار، بلوغ ذهنی و جسمی، سن قانونی

سبب: علت، دلیل

صبی: نوزاد

صبر: شکیبایی

صدقه: نیکوکاری، نیکخواهی، خیرات

صدقه جاریه: نوعی نیکوکاری و خیرات

سفیه: مسرف، مبذر، ولخرج

صغیر: به سن قانونی نرسیده

صحیح: معتبر، درست، مورد قبول، معتبر و قانونی بودن

سجده: حالت سجود در هنگام نماز

سلام: عبارت پایانی نماز

سنه: سال
صرف: پولی، پول
سید: آقا، رهبر
شهادت: گواهی دادن
شهر: ماه
شرایط: شرایط، التزام
شرب: نوشیدن
شریعت: قانون اسلامی
شراکت: انبازی
شفا: معالجه، مداوا، درمان
سود ضره: استفاده از ابزارهای قانونی برای دستیابی به اهداف غیر قانونی
سیاست شریعه: اجرای عدالت
سلطان: حاکم، رئیس کشور
سنت: گفتار، رفتار و تأیید پیامبر اسلام (ﷺ)
سوره: واحد بزرگی از واحدهای قرآن کریم. قرآن کریم دارای ۱۱۴ سوره است.
طعام: غذا
تامین: بیمه
تبرع: اهدا، پیشکش، صدقه، خیرات
طبقه: مرحله
تفسیر: گزاره، ترجمان
تنقیح منات: تأیید ویژگی‌های پرونده‌ای به اثبات رسیده در مورد پرونده جدیدی که برای دادرسی مجدد ارائه شده است.
تحریم: منع، بازداری
تکافل: مسئولیت متقابل، واژه معادل بیمه اسلامی
طلاق: جدایی زن و شوهر
تملیک: مالکیت

تقلید: پیروی از دیدگاه دیگری بدون پرسش بیشتر

طریقت: راه، روش، شیوه

توکل: اتکا کردن، اعتماد و تکیه کردن

ثمن: ارزش، قیمت

ثواب: پاداش در جهان دیگر

تجارت: داد و ستد، بازرگانی

امت: ملت (اسلامی)

ودیعه: وجه الضمان، وثیقه

واجب: تعهد، الزامی، اجباری

وکالت: نمایندگی

ولع: رابطه‌ای میان برده‌داری که برده‌اش را آزاد می‌کند و برده آزاد شده.

ولی: سرپرست، کفیل

وقف: صدقه، خیرات، اهدای مذهبی، میراث منقول با سند

وسیله: واسطه، عامل

وصیت: خواستنامه

ید: دست

یمین: سوگند، قسم

ظهر: بدون ابهام

زکات: مالیات اجباری برای طبقات خاصی از افراد ثروتمند

زوج: همسر

ظلم: ستم، سرکوبی

جدول نظام‌نامه‌ها

- شرکت تاجران انگلو- افریکن و بیلی
[۱۹۷۰] ۱ QB ۳۱۱.
- هتل آسیا Sdn Bhd و شرکت بیمه مالزی
Sdn Bhd [۱۹۹۲] ۲ MLJ ۶۱۵.
- شرکت بیمه آسیا با مسئولیت محدود و
شرکت بین المللی بیمه آمریکا با مسئولیت
محدود [۱۹۵۳] ۸۷ MLJ.
- شرکت تهیه فیلم آبری (ریچارد) و گراهام
[۱۹۶۰] ۲ گزارش لویدز ۱۰۱.
- آرانگ زب و داود خان [۱۹۵۷] PLD
(پیشاور) ۸۵.
- بهادون ابن حاجی حسن، متوفی، عطف به
[۱۹۷۴] ۱ MLJ ۱۴.
- بالاچاندار پالانسامی و شرکت توسعه
آسیایی Bhd [۱۹۹۵] ۲ CLJ ۷۸۳.
- شرکت کفپوش‌های چوبی آکمه و مارتم
(۱۹۰۴) ۹۰ LT ۳۱۳؛ (۱۹۰۴) کمیسیون
۹ پرونده ۱۷۵.
- احمد دمان حوری و کو چین یائو [۱۹۹۰]
۷۴۷ CLJ ۱.
- الکورن و فاویل (۱۸۲۵) ۴۷ Ch (OS) LJ
۴.
- شرکت آئیس چالمرز و شرکت پیمان‌داری
و امانت مری لند (۱۹۱۶) ۱۱۴ LT ۴۳۳.
- Jerneh Bhd و Amanah Raya Bhd
Insurance [۲۰۰۵] ۳ AMR ۹۳ CA.
- امتول حبیب و مسرت پروین [۱۹۷۴]
PLD (SC) ۱۸۵.